

АДНАРОДНЫЯ ЧЛЕНЫ СКАЗА -- два і болей кампаненты сказа, што звязаны паратаксіснай сувяззю, абазначаюць аднатыпныя рэаліі, выконваюць аднолькавую сінтаксічную функцыю, звязваюцца ў сказе з адным словам сувяззю падпарадкавання або каардынацыі (гл. **КААРДЫНАЦЫЯ**).

Асноўныя прыметы аднароднасці:

а) агульная лагічная аснова (семантычная аднапланавасць); б) аднолькавасць сінтаксічнай функцыі; в) сувязь з адным і тым жа членам сказа (падпарадкавальная – для даданых членаў сказа, каардынацыя – для галоўных членаў сказа); г) узаемная сінтаксічная незалежнасць (аднародныя члены звязаны паратаксіснай сувяззю).

Аднароднымі могуць быць любыя члены сказа: а) **дзеінікі**: *Неба, воблакі ўраз пабарвовелі* (Б. Сачанка); б) **выказнікі**: *Зямля пачала ахвотна, без аглядкі на зіму, распранацца, набрыньваць доўгачаканым цяплом, дыхаць на поўныя грудзі* (В. Карамзаў); в) **дапаўненні**: *За гарбом поля я яшчэ не бачу вёскі, бацькавай сядзбы* (А. Марціновіч); г) **азначэнні**: *На нізкай і роўнай, як стол, мясціне рачулка часцей пятляе між кустоў алешніку* (В. Гілевіч); *Непрыкметная, ціхая вёска Бацькавічы заснавалася ў лясной старане* (С. Кухараў); д) **акалічнасці**: *Нёман ляніва і памурчана нёс цёмна-зялёную ваду* (В. Іпатава).

Рад аднародных членаў з'яўляецца **адкрытым**, калі дапускае ўключэнне новых аднародных членаў сказа: *Пасля доўгіх зімовых халодоў ажывалі, мыліся, чысціліся людзі, звары, птушкі і дрэвы, зямля і неба* (В. Карамзаў).

Рад аднародных членаў з'яўляецца **закрытым**, калі ўключаць новыя аднародныя члены немагчыма: *Не толькі луг, а і ўся вёска пахла прывялаю атавай* (А. Жук).

Сказ можа мець некалькі аднародных радоў: *З шумам і рознагалосым гучаннем бегла вада палявымі межамі, каляінамі дарог* (Л. Левановіч).

Аднародныя члены сказа могуць быць выражаны:

а) адной часцінай мовы: *Пасыпўся дождж, дробны, нудны, халодны* (Б. Сачанка); б) рознымі формамі адной часцінай мовы: *Левы бераг вельмі нізкі, плоскі і роўны да самага далягляду* (В. Вольскі); *Але ад дачасджоў... на дарогах і ў полі было гразка* (Т. Хадкевіч); в) рознымі часцінамі мовы: *Кожная рака жыве сваім жыццём і прыгожая сваёй, уласцівай толькі ёй прыгажосцю* (Г. Вольскі); г) часцінай мовы і сінтаксічна непадзельным словазлучэннем: *Б. санягі хлопчык гадоў сямі, у армячку і заношанай салдацкай шапцы... сядзеў на затравяным узмежку* (Т. Хадкевіч); д) часцінай мовы і фразеалагічным словазлучэннем: *Бязроўкі адна ў адну, стройныя, высокія* (З. Бандарына).

Аднароднымі не з'яўляюцца:

а) члены сказа, якія паўтараюцца з мэтай узмацнення: *...Цёк і цёк паток чырвонаармейцаў і цывільных* (Б. Сачанка); *А дуб жыве сабе ды жыве, згубіўшы лік часу і гадам* (А. Пальчэўскі); б) сінанімічныя спалучэнні, напісаныя праз злучок: *Паплыло-пацягнулася навуцінне бабінага лета* (Б. Сачанка); *Адзвінелі-адгаманілі, збягаючы з пагоркаў, шпаркія ручаі* (Т. Хадкевіч); в) фразеалагічныя спалучэнні тыпу: *...Толькі сама Надзька ні сном ні духам ні аб чым не ведала* (В. Казько); *Падзялю з сяброўкай тайну, з падарожнікам – хлеб-соль* (Я. Янішчыц); *Работа на полі ні гарэла ні тлела* (А. Асіпенка); г) ускладненыя выказнікі, выражаныя двума дзеясловамі рознай семантыкі, першы з якіх часткова страціў сваё лексічнае значэнне: *Вазьмі аднясі кніжкі на месца*.

Аднародныя члены сказа звязваюцца паміж сабой наступнымі відамі сувязі:

бяззлучнікавай сувяззю – сувязь, сродкамі выражэння якой з'яўляюцца толькі інтанацыя пералічэння; пры бяззлучнікавай сувязі выяўляюцца спалучальныя або супастаўляльныя адносіны:

а) спалучальныя адносіны: *Стаяў пачатак верасня, сухі, цёплы, сонечны* (Т. Хадкевіч); *Нарэшце я скончыў працу і прачытаў казку ўжо ў новай рэдакцыі сыну, потым суседскім дзецям, потым галоўнаму суддзі – нашай бабуцы* (В. Вітка);

б) супастаўляльныя адносіны: *Хацеў быў спытацца ў старасты – не адважыўся* (Я. Колас); *У лес, не ў поле ездзяць на дровы* (М. Зарэцкі); *Не воскам – слязьмі някучымі сплывалі свечкі* (А. Хатэнка);

злучальнай сувязю – сувязь, сродкамі выражэння якой з'яўляюцца злучальныя злучнікі і інтанацыя пералічэння; пры злучальнай сувязі могуць выяўляцца розныя тыпы адносін:

а) спалучальныя адносіны (злучнікі *і, ды, ні – ні, не толькі – але (а, і), а таксама* і інш.): *Непрыкметна ачысціліся ад снегу палі і лясы* (Р. Ігнаценка); *Антось зварочвае направа ды ідзе на станцыю рухава* (Я. Колас); *Дываны, поцілкі, ручнікі, абрусы, сурвэткі ткалі не толькі ў Слуцку, але і ў Нясвіжы, Капылі, Цімкавічах, Агародніках, Жавалках, Гулевічах, Семежаве...* (Н. Камсюк); *Ніхто не дадаў больш ні слова, ні гуку* (М. Лынькоў);

б) супраціўныя адносіны (злучнікі *а, але, ды, затое, аднак*): *Бабка спіць – а гусей пасе* (З. Бядуля); *Хлопчык хацеў папярэдзіць аб чэбл. пецы – але не паспеў* (Я. Маўр); *Селянін хацеў нешта сказаць – аднак ст. рымаўся* (М. Чарот);

в) раздзяляльна-размеркавальныя адносіны (злучнікі *ці, або, ці – ці, або – або, то – то, ці то – ці то* і інш.): *Кожны мастак слога рана ці позна прыходзіць да дзяцей* (В. Вітка); *Пад гэты гром, пад дождж упарты то тут, то там пачуеш жарты* (Я. Колас);

г) уступальныя адносіны (злучнік *хоць*): *Дзядзька любіць музыку, хоць не заўсёды разумее;*

д) далучальныя адносіны (злучнікі *о, ды і, ды і то* і інш.): *Горад, ды і вёска перабудоўваліся на новы лад* (М. Зарэцкі);

камбінаванай сувязю (змешанай) – сувязь пры дапамозе злучнікаў і без іх: *Успомняцца стэпы, пушчы, і бог, і горы, і моры, і зорны прастор* (П. Броўка); *Абоз імчыцца па завулку, грыміць, і трубіць, і звініць* (К. Крапіва).

Аднародныя і неаднародныя азначэнні.

Аднароднымі ліч. іц. азначэнні, якія:

а) з'яўляюцца толькі якаснымі або толькі адноснымі і характарызуюць прадмет або прадметы па адназначнай прымеце (колер, форма, памер, матэрыял і інш.): *Запальваліся блакітныя, белыя, ружэвыя краскі-палескі* (В. Карамазаў); *На кажуху былі палатняныя, суконныя, кажур'яныя латкі* (Я. Колас);

б) з'яўляюцца толькі якаснымі або толькі адноснымі, характарызуюць прадмет паводле розных прымет, аднак сэнсава набліжаны ў кантэксте: *Крывая, вузенькая, як аднаму прайсці, сцежачка ўкінулася ў лаву зялёнага, густога, сцяна-сцяною, жыта* (М. Лобан); *Над абрывістым берагам Нёмана стаяў стары, прысадзісты, тоўсты дуб* (Я. Колас);

в) з'яўляюцца мастацкімі азначэннямі (або адно з іх): *У алешніку жыў металічны, вільготны халадок нават цяпер, у такое пекла* (А. Жук); *Мяккія, ласкавыя гукі стройным сугалоссем паліліся на пакоі...* (Я. Колас);

г) выражаны прыметнікам і дзеепрыметным зваротам (а таксама прыметнікам з залежнымі словамі): *А там, пад туманам, ляжала скошаная касаркамі, сухая, выгаралая цімафееўка...* (А. Жук); *Настылыя, струнка выцягнутыя сосны нібыта ўслухоўваюцца ў высокае неба...* (А. Жук); *Тоўстая, вывернутая з карэннем старадрэвіна перагарадзіла Івану дарогу* (Б. Сачанка);

д) знаходзяцца ў постпазіцыі да паяснёнага слова: *Чацвёртая кнігаўка, рыжанькая, з чубком і даўгаватай дзюбкай, нецярыліва танцавала на відным месцы, шнуруючы ўзад-уперад, выбягаючы на сцежку і штохвілінна азіраючыся* (М. Лобан); *Тут і маладая ліпка, нахіленая, але жывая, яшчэ нават зялёная* (А. Кулакоўскі).

Неаднароднымі лічацца азначэнні:

а) якія характарызуюць прадмет паводле розных прымет: *Мяккія беля купіны, падобныя на вялізныя падушкі, былі раскіданы між хвойнічку* (Л. Дайнека);

б) якія выражаны займеннікам і прыметнікам, лічэбнікам і прыметнікам: *Маёю карціннай галерэяй былі мясцовыя краявіды...* (А. Бачыла); *Гэта першы нясмелы снег бязгучна апусціцца на скаваную маразамі зямлю* (Л. Дайнека);

в) калі адно з іх выражана якасным прыметнікам, а другое адносным: *Хвойнік канчаецца высокім пясчаным адхонам...* (І. Шамякін); *Вабіла белая месячная сцяжынка на вадзе* (А. Жук);

г) калі другое з іх удакладняе, канкрэтызуе сэнс папярэдняга (і паміж імі можна ўставіць словы *гэта значыць*): *Лабановіч убачыў там другіх, зусім незнаёмых людзей* (Я. Колас); *Мы ідзем па сваёй, беларускай зямлі* (Б. Сачанка).

Абагульняльныя словы пры аднародных членах сказа. Абагульняльныя словы – словы або словазлучэнні, якія выступаюць у ролі члена сказа з той самай сінтаксічнай функцыяй, што і аднародныя члены сказа, маюць больш шырокае значэнне, чым аднародныя члены, г.зн. суадносяцца як родавае і відавоя паняцці або як цэлае і яго часткі.

Абагульняльныя словы са значэннем удакладнення размяшчаюцца перад аднароднымі членамі: *Усе былі апрануты па-святочнаму: чысценькі і прыгожа* (Я. Колас); *Усё знаёмае, усё да дробязяў роднае, блізкае: і прывакзальныя плошча, і тралейбусы, і натоўп міжгародніх аўтобусаў* (А. Дзятлаў).

Абагульняльныя словы са значэннем уласнага абагульнення размяшчаюцца пасля аднародных членаў: *Народнасць паэзіі Міцкевіча, яго веданне дум і спадзяванняў народа, вуснай народнай творчасці, побыту людзей, роднай прыроды – усё гэта сапраўды здзіўляе* (Я. Колас); *І рэчка, і луг, і поле, і горкі – усё з'явілася белым халодным пухам* (Я. Колас).

Абагульняльныя словы могуць выражацца:

а) займеннікамі (*усё, гэта ўсё*): *Усё маўчала: і лес, і поле, луг, і гай* (Я. Колас);

б) назоўнікамі: *Апроч чалавека, ім [бярэзавікам] ласуюцца і некаторыя лясныя жыхары: дзятлы, берасцянькі, дразды* (Р. Ігнатэнка);

в) прыслоўямі: *Настаўнік павічэн заставацца настаўнікам заўсёды і ўсюды: на вуліцы, дома, на вяселлі, у клубе, у гінэ, у тэатры, у лесе* (Я. Ермаловіч);

г) дзеясловамі: *Два старэйшыя Тарасавы сыны ўходжваліся на двары: загатаўлялі каровам трасянку, селі і ні авалі дровы* (Якуб Колас);

д) спалучэннямі слоў: *Побач з Нараччу размясціліся яшчэ некалькі азёраў: Баторына, Мясла, Рудакова, Белае, Блакітнае, Мядзельскае...* (В. Вольскі).

М.С.Ржавуцкая